

Романенко К. В.,
Студентка магістратури
Інститут журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Romanenko Kateryna,
Master Student,
Institute of Journalism
Taras Shevchenko
National University of Kyiv

УДК 007:070:[792.072:801.731+82-95]

Публіцистичність рецензії як результат взаємопроникнення аналітики і художньої публіцистики

**(на прикладі театральних монорецензій
О. Вергеліса в газеті «Дзеркало тижня»)**

Publicistic Features of Review as a Result of Diffusion Between Analytic and Publicistic Genres

**(Based on the Theatrical Mono-Reviews
by O. Verhelis in «Dzerkalo Tyzhnya» Newspaper)**

В умовах пострадянської перебудови та впливу глобальних трансформаційних процесів на українську медіасферу традиційна система журналістських жанрів потребує перегляду. Поширюються тенденції до есеїзації та індивідуалізації, між жанровими формами відбувається дифузія і змінюються особливості їх функціонування. Змін зазнає і рецензія. У статті розглянуто основні характеристики класичного її варіанту, показуємо трансформаційні можливості цього жанру. Дослідження великих театральних монорецензій О. Вергеліса в газеті «Дзеркало тижня» показово демонструє взаємопроникнення рецензії і художньої публіцистики. На основі отриманих результатів запропоновано використовувати термін «публіцистичність рецензії» для теоретичного означення виявленої трансформації. Це явище є практичним прикладом впливу сучасних тенденцій на традиційні жанри журналістики й потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: есеїзація; трансформація; дифузія; публіцистичність рецензії; публіцистика.

In the context of post-soviet reconstruction and global transformation processes influencing Ukrainian media sphere, the traditional system of journalistic genres requires to be revised. There are increasing trends to essayification and personification, the genres are subject to diffusion and change in their functions.

Review as a genre undergoes also changes. In this article, we examine the main characteristics of its classic version and show the transformational potential of this genre. Examination of large theatrical mono-reviews by O. Verhelis in Dzerkalo Tyzhnya newspaper demonstrates spectacularly the convergence of review with publicistic writing.

Based on the obtained results and for the sake of theoretical definition of the discovered transformation, we suggest using the term “Publicistic features of review”.

This phenomenon is a real-world example of how the modern trends influence traditional journalistic genres, so it requires further research.

Keywords: essayification; genre transformation; diffusion; publicistic features of review; publicistic writing.

Вступ. Значна частина наукових та практичних надбань української журналістики була здобута в часи Радянського Союзу. Суспільно-політичні зміни в Україні після 1991 р. посприяли демократичним перетворенням у медіасфері та відмові від ідеологічного впливу в теорії журналістики. Нині до цих перетворень додаються глибинні трансформаційні процеси, спричинені глобальними змінами у світовому інформаційно-комунікаційному просторі. Становлення інформаційного суспільства та масової культури, глобалізація, інтернетизація, технологізація, поява блогінгу, боротьба за рейтинги, читачів та глядачів, схильність до інтерактивності та мультиплатформності чинять значний вплив на особливості функціонування журналістських жанрів. Усталена традиційна жанрова система на практиці зазнає змін: одні роди й види витісняються іншими, поширюється читацький попит на есеїстичний та індивідуалізований виклад тем [1; 2; 3], відбувається активна дифузія між деякими жанровими моделями.

Саме тому актуальним є вивчення жанрових трансформацій у сучасній журналістиці та коригування традиційних поглядів на функціонування жанрів.

Пропоноване дослідження присвячене жанровій трансформації сучасної театральної монорецензії, яскравим прикладом якої є театральнокритичні тексти О. Вергеліса в газеті «Дзеркало тижня».

Новизна дослідження полягає у виявленні серед текстів О. Вергеліса рецензій, в яких у великій кількості проявляються ознаки художньої публіцистики, що не характерно для усталених різновидів рецензії, але є практичним прикладом впливу сучасних тенденцій на традиційні жанри журналістики.

Мета – визначити особливості і характеристики виявленої модифікації рецензії, запропонувати власне бачення місця рецензії з домінуванням публіцистичності в традиційній структурі жанрів. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- оглянути роботи дослідників з жанрології та трансформації жанрів текстової журналістики;
- проаналізувати критичні тексти О. Вергеліса (визначивши її складники й особливості) на предмет дифузії жанрів;
- на базі виявлених ознак запропонувати власне розуміння виявленої трансформації і дати їй визначення.

Теоретичне підґрунтя. Вивченням системи журналістських жанрів (зокрема й рецензії) займалися такі вчені, як В. Здоровега, Д. Григораш, М. Шкляр, М. Василенко, О. Лаврик, В. Ученова, Г. Лазутіна, С. Распопова, М. Кім,

О. Тертичний, С. Шебеліст, О. Колесніченко, Л. Кройчик тощо. Останні четверо приділили увагу також функціонуванню сучасних художньо-публіцистичних жанрів, їх особливостям, ролі та місцю в загальній жанровій системі. Дослідженням трансформації жанрів займалися українські науковці С. Шебеліст, О. Харитоненко, О. Голік та ін. Остання вперше обґрунтувала взаємодію як основний жанротворчий процес сучасності та зробила спробу дати визначення цьому поняттю. Серед російських учених тему вивчали Г. Лазутіна, К. Вировцева та ін.

Традиційно дослідники відносять рецензію до аналітичної групи жанрів (виділяючи також інформаційну та художньо-публіцистичну групи). Російські дослідниці Г. Лазутіна та С. Распопова вміщують рецензію (поряд з оглядом, мистецтвознавчою статтею та творчим портретом) до групи культурно-просвітницьких текстів, пропонуючи поділ на такі групи: новинна журналістика, проблемно-аналітична, нарисова, сміхова, культурно-просвітницька та інтерактивна журналістика [4].

Думки науковців щодо визначення рецензії, в основному, сходяться. У будь-якому разі, визначальною її ознакою буде критичний аналіз творів мистецтва чи науки. Однак внутрішньожанрові види рецензії в різних дослідженнях різняться. Серед них навіть у традиційних класифікаціях є синтетичні різновиди: рецензія-есе, рецензія-діалог, рецензія-фейлетон, рецензія-памфлет [5], рецензія-анотація [5; 6]. Дослідниці О. Харитоненко [7], О. Набієва [8] та О. Голік [1] говорять про модифікації та різновиди рецензії і про можливість її дифузії з художньо-публіцистичними та інформаційними жанрами. Однак у науковій літературі немає інформації про взаємодію з ознаками художньої публіцистики (крім сатирично-гумористичної), за якої утворюється не есе-рецензія, а ґрунтований на професійній аналітиці різновид з ознаками публіцистичності. Оскільки серед сучасних монорецензій О. Вергеліса ми виявили тексти з такими характеристиками, бачимо своїм завданням глибше їх вивчити й додати свої напрацювання у цій сфері до наукових надбань учених-журналісткознавців.

Методи дослідження. За допомогою аналізу проведено дослідження праць науковців з питань жанрології, взаємодії та дифузії жанрів. Здійснено контент-аналіз матеріалів О. Вергеліса для виявлення характеристик та особливостей його журналістських текстів. Проведене порівняння отриманих результатів з висновками інших дослідників. За допомогою типологічного аналізу (зіставлення, аналогії, узагальнення) та абстрагування матеріали були поділені на групи

за своїми ключовими характеристиками. Серед цих груп була відібрана одна – найчисельніша, на основі узагальнених характеристик якої можна твердити про публіцистичність рецензії. Використано метод аналогії щодо попередніх наукових досліджень у сфері взаємодії та взаємозбагачення журналістських жанрів. Для викладення результатів дослідження використано описовий метод.

Результати дослідження. Показовим прикладом сучасної трансформації жанру рецензії, на нашу думку, є тексти О. Вергеліса в газеті «Дзеркало тижня». Для цього дослідження ми виділили окрему їх групу, звернувшись до класифікації рецензії за А. Тертичним [9]. Ми обрали за об'ємом – великі рецензії, за темою – театральні, а за кількістю аналізованих творів – монорецензії. Серед 33-ох опублікованих за півроку матеріалів автора таких виявилось дев'ять і вони, за нашими спостереженнями, мають особливі характеристики.

Як ми вже зазначали, класичну рецензію дослідники найчастіше відносять до аналітичної групи жанрів, ознаками якої, за І. Михайлиним, є встановлення однотипності фактів, явищ, узагальнення, зіставлення їх та пошук логічних зв'язків між ними, оцінка ситуації та явища, постановка проблеми та розгляд усіх її аспектів, висловлення власних пропозицій щодо розв'язання проблеми [6, 380]. Сам термін «рецензія» походить від латинського «*recensio*», що означає розгляд, оцінка. Саме оцінка певного твору літератури, мистецтва чи науки і лежить в основі цього жанру, щодо основних характеристик якого думки дослідників, переважно, сходяться. І. Михайлин, наприклад, поряд з оцінкою виділяє такі складники рецензії: «виклад змісту, аналіз та інтерпретація, визначення сильних сторін і вад, зауваження та пропозиції щодо поліпшення літературного, мистецького чи наукового твору» [6, с. 104]. А. Тертичний вказує, що основою рецензії є відгук, а суттю – ставлення автора до аналізованого твору, до того ж рецензент має відкрити аудиторії щось таке, що для неї є непомітним [10, с. 259]. О. Лаврик стверджує, що рецензія неодмінно має містити повідомлення про твір, аналіз теми та ідеї, засобів вираження, системи образів, визначення місця твору в життєтворчості автора та загальному мистецькому контексті [11, с. 25]. На останній пункт І. Михайлин також звертає увагу. Класик львівської школи журналістикознавства В. Здорогега додає ще й елемент зіставлення із життям аналізованого рецензентом твору й ставить перед ним запитання: чи відповідає твір потребам дня [12, с. 204]. І вже тут науковець визначає у жанрі рецензії елементи

публіцистичності (злободенність) і стверджує, що рецензент (у В. Здорогеги – літературний критик) одночасно є і публіцистом, бо він має оперативно відгукуватися на актуальні події мистецького і громадського життя й популярно та дохідливо викладати свої спостереження [12, с. 204].

Зазначені характеристики наявні в аналізованих текстах О. Вергеліса. Всі вони ґрунтуються на аналізі театральних постановок, що є найпершим доказом їх належності до жанру рецензії. До того ж, автор повідомляє читачеві про твір (майже завжди на початку тексту), наприклад, у такій формі: «Дівочий виноград» – прем'єра Київського академічного Молодого театру на основі нової п'єси Миколи Коляди «Дируватий камінь» [13]. Він описує зміст вистави: «Одного разу посеред пізньої теплої осені Лариса Сергіївна причувала на дачу до подруги – Галини Сергіївни (Ірина Кравченко), а там і третя до них прибилась, як риба до берега – Ірина Сергіївна (Наталія Кленіна). Три сестри, три вчительки. Три – Сергіївни» [13].

У критичній формі О. Вергеліс оцінює театральну подію чи певні її складники, що і є ядром самої рецензії: «Актор Орлов не має якихось надуніверсальних акторських потужностей і пристосувань (зрідні, прости Господи, І. Смоктуновському), але і його психофізичного акторського апарату цілком достатньо для історії великої й локальної – одночасно» [14], «Акторський арсенал, використаний Б. Бенюком для страшного-складного шекспірівського персонажа, подекуди скупий (не передбачає екстатичних кривлянь і трагічної клоунади), а подекуди суворо обґрунтований логікою того характеру, який виконавець намірився зліпити й оживити» [15]. До того ж тексти насичені авторськими інтерпретаціями: «Шкільна дошка (ліворуч) – вікно в невідомий світ, територія зеленої туги, на якій романтичні ієрогліфи-карлючки вже стирає рука самої долі» [13], «У певному сенсі, миротворець Чацький – наївний режисер, що вирішив змінити й облагородити мертвий безумний театр “руського мира”, населений здебільшого вампірами» [14].

Поставленої А. Тертичним мети О. Вергеліс у свої роботах теж досягає – він завжди подає у текстах деталі, відомі тільки посвяченим, контексти створення п'єс та постановок: «Годинник пробив тоді, коли київський режисер Ігор Білиць почав переслідувати драматурга з проханьням: хочу це ставити! Натиск був таким енергійним, що інші кандидатури постановників відпали самі собою. І саме Ігор написав на сцені Львівського театру імені Лесі Українки фантазмагоричний театральний роман про ЛПС

та інших підвішених» [16]. Критик майже у кожній рецензії пояснює читачеві театральне, літературне чи соціальне, історичне тло п'єси, аналізує його, порівнює, проводить паралелі й пояснює, що робить його тексти ще глибшими. Автор вказує й на недопрацювання, недоліки вистав: «Партія "Річарда" видається мені цікаво заявленою, але не доведеною до справжньої шекспірівської напруги» [15], «Але. Надмірність у самій виставі – буквально в усьому. У деяких зайвих героях, у марних словах, у циганському хорі, у різноголосі використаної музики» [17]. О. Вергеліс багато уваги приділяє аналізу ідеї, намагаючись розгадати глибинні й поверхові задуми режисера і сценариста, системі візуальних та словесних образів тощо. Всі ці елементи роблять його рецензії дуже розлогими і детальними, що виправдано виходом у світ у щотижневій аналітичній газеті, специфіка якої передбачає такі об'єми.

Рецензія є жанром, який не втратив своєї популярності після розпаду Радянського Союзу. Натомість він став одним з лідерів серед сучасних аналітичних жанрів, за спостереженнями О. Голік. Дослідниця зауважує тенденцію до витіснення художньо-публіцистичних жанрів інформаційними (замітками й інтерв'ю). Проте серед художньої публіцистики поширеним залишається есе. «Популярність інтерв'ю, огляду, рецензії, есе свідчить про їхній значний творчий потенціал до саморозвитку та самобутності», – стверджує О. Голік [1, с. 9]. Саме тому ключові властивості цих жанрів (персоніфікованість, діалогічність та інтерактивність інтерв'ю; масштабність, панорамність та глибинність мислення огляду; необхідність вправного аналізу та виокремлення головного і другорядного в рецензії; суб'єктивність, розкутість, експресивність, образність есе) і мають здатність проникати в інші жанрові моделі й укорінюватися там, стаючи повноцінними компонентами [1, с. 9]. Дослідниця стверджує, що тенденція до взаємодоповнення та взаємозбагачення жанрів є нині основним жанротворчим процесом. Вона дає йому таке визначення: «Взаємодоповнення жанрів – це процес утворення нових жанрових моделей (різновидів чи модифікацій) на основі взаємної залежності, взаємодоповненості різних критеріїв вибору жанру, його константних та змінних елементів, коли навколо одного домінантного компонента будується структура з новими змінними, проходить перегруповання складників» [1, с. 11]. І, як бачимо із зазначеного раніше, рецензія здатна брати активну участь у цих процесах, про що, власне, і йдеться у цій статті.

Російська вчена О. Набієва обґрунтовує потенціал цього жанру до трансформацій тим,

що він має п'ять різних цілеустановок: інформувати (хто? що? де? коли?), оцінювати, аргументувати (доводити правомірність оцінки), рекламувати (подати відомості про об'єкт, які можуть зацікавити аудиторію), впливати на дії реципієнта (відкритими чи прихованими закликами) [8, с. 7].

Отже, ми виявили, що рецензія є схильним до трансформації жанром. Тим більше, що науковці О. Харитоненко [7], О. Мальчевська [18] та інші вже проводили власні загальні дослідження щодо зміни її функціонування в системі журналістських жанрів. Обидві дослідниці висловили подібні думки щодо наближеності рецензії до інформаційних жанрів, зокрема анотації, зниження рівня аналітичності в рецензії, зникнення важливих структурних елементів (основна теза чи аналіз змісту й форми твору) тощо.

Зазначимо, що науковці розглянули також мовні особливості сучасної рецензії: «стьобний стиль» [18] та сленг, жаргони, слогани [7]. О. Харитоненко вважає такі мовні включення до рецензії невиправданими. Дослідниця вивчила об'єктивні тенденції зміни рецензії, які О. Харитоненко вважає негативними, називаючи їх «кризою літературної критики» [7]. Вона також зазначає, що текст рецензії містить не систему аргументації, а окремі емоційні «докази»; відзначається високий ступінь креативності автора, свобода в представленні власної думки й вираженні оцінок; у цьому випадку починають домінувати жанрові ознаки публіцистичних текстів, зокрема есе [7].

Саме цей аспект трансформації рецензії цікавить нас. Однак зазначимо, що в нашому дослідженні розмежовано поняття художньо-публіцистичний (той, що стосується художньо-публіцистичної групи жанрів, зокрема й есе) та публіцистичний («який стосується актуальних проблем сучасності» [19], злободенний, той, що впливає на громадську думку, за В. Здорогого). Під терміном «публіцистичність» маємо на увазі сукупні ознаки художньої публіцистики.

Аналізуючи матеріали О. Вергеліса, поряд з очевидними ознаками аналітичної рецензії, помітні й непритаманні цьому жанру елементи, в класичному його розумінні. Зокрема й те, про що у 2010 р. писав С. Шебеліст: «Розглядаючи складні суспільно-політичні теми загальнодержавного значення, журналісти глибоко і критично осмислюють проблему, підтверджують міркування уважними спостереженнями, ексклюзивними джерелами, намагаються зробити прогнози і при цьому їм вдається подавати матеріал у блискучій метафоричній манері, до того ж без редукації (але і без виключної демонст-

рації) авторського „Я” [20, с. 275]. Автор також наголошує на поширенні в українських друкованих ЗМІ тенденції до проникнення індивідуалізації та есеїзації у матеріали не художньо-публіцистичного жанру. Дослідник пояснює, що есеїстичність – це вираження особистості автора, його сприйняття, ставлення до різних проблем, поєднання художнього та наукового способів осягнення світу. До жанрових особливостей есе М. Балаклицький відносить вільну композицію, образність та асоціативність. Тут доречні спогади, афоризми, авторські коментарі, філософствування [21, с. 28–29].

В аналізованих монорецензіях О. Вергеліса активно проявляється індивідуальність автора, його «Я» і саме його сприйняття, трактування, відкриття задуму режисера, його відчуття, думки, ставлення до певних проблем: «Не приховую, дуже цікаво мені було на цій виставі не те щоб розгадувати якісь лобові актуальні знаки й паралелі, а, скажімо так, у якомусь заціпенінні й навіть сум'ятті спостерігати за манерою акторської гри» [22], «Поки що ж, у момент його ходи місячною доріжкою над маківками глядачів, терзаєшся вічним: ну навіщо всі вони знову й знову приходять незрозуміло звідки й незрозуміло навіщо?» [14]. До речі, сам О. Вергеліс вважає, що «вигадувати концепцію – робота критика». Тобто авторське суб'єктивне трактування режисерської ідеї – місія рецензії. Вже у цьому ми вбачаємо переплетіння есеїстичних та аналітичних елементів.

Текстам також притаманна певна художність, нагромадження образів: «Вихід Яценко – громоподібний, присмачений солоними фразами й ліричним хабальством» [13]; «Інколи його герой витягує вперед пухленькі пальчики, ніби в неминучість, у своє цікаве майбутнє, й починає награвати хуліганський мотивчик, торкаючись до клавіш повітря. Умілий виконавець і чудовий гравець, він не боїться обагрити ці пальці в кров» [15]. Не зайвим буде згадати й про активне використання автором асоціативності, образності: «Тому Час цей (у тому числі й сценічний) тече, як рідина в крапельниці. Крапля по краплі» [17]. Тут трапляються алюзії («три сестри», «оскал Волан-де-Морта»), метафоричні висловлювання («ядерна шкірка солоних жартів-примовок», «від її сопрано гаснуть зірки і здиhaють мухи») тощо. Все це притаманно художньо-публіцистичним жанрам. Для деяких критичних ремарок автор використовує засоби комічного: «Взагалі, я обожаю в кожному “бідному театрі” саме такі декорації – за три копійки. І такі костюми – гривень за п'ять. А навіщо нам дорожчі, якщо чорний квадрат і так наповнений лицедійським куражем та несподіваною радістю» [13]. Усі ці

ознаки у значних кількостях не притаманні рецензії в її класичному розумінні.

У своєму дослідженні О. Голік зазначає, що між рецензією та іншими жанрами відбувається взаємодія, і подає такі її дифузійні різновиди: рецензія-фейлетон, рецензія-репортаж, рецензія-анонс, рецензія-анотація [1, с. 10]. Тобто найчастіше, за твердженням авторки, відбувається взаємопроникнення рецензії з інформаційними жанрами (якщо розглядати анонс та анотацію з погляду О. Тертичного). Проте тут не йдеться про дифузії художньо-публіцистичних жанрів (за винятком сатирично-гумористичних) з аналітичним жанром рецензії, а вона, як ми вже побачили, має місце в сучасному українському інформаційно-комунікаційному просторі.

Не дарма й сам автор у вступі до інтерв'ю з Наталею Сумською [23] називає викликані певними театральними образами власні тексти «есеями»: «І кожен її теперішній сценічний образ – настільки особливий (і не схожий на інші), що провокує критика на спеціальний есей» [23]. Деякі дослідники, як-от О. Лаврик [11] та М. Балаклицький [21], у своїх класифікаціях виділяють такий різновид есе як есе-рецензія, короткий опис якого виглядає так: «думка зацікавленого читача» [21, с. 27]. Але ми вважаємо недоречним визначати серйозні професійні ґрунтовні тексти без редукції предмета аналізу та інших складників аналітичності як спроби (есе – з французької).

Звернімо увагу на пояснення І. Михайлина щодо рецензії та есе: «У рецензії оцінка художнього твору власне передбачається жанровими вимогами, отже, її питома вага зростає, а предмет займе місце причини, збудника цієї оцінки. І нарешті, в жанрі есе погляди журналіста пануватимуть, а факти будуть скорятися ілюстративній меті. Предмет тут зовсім поступиться місцем оцінці» [6, с. 298]. Оскільки в аналізованих текстах предмет все таки посідає чільне місце, а оцінка і її збудник подані індивідуалізовано, образно, метафорично, асоціативно, то можна говорити про взаємодію та взаємозбагачення жанрів рецензії та есе, внаслідок чого утвориться не есе-рецензія.

Дослідниця Л. Монич вважає, що рецензія існує на межі публіцистики, аналітики та критики. І це, на її думку, є «одним із основних будівельних матеріалів видової різноманітності цього жанру» [5, с. 87]. Ми згодні з висловленням твердженням і пропонуємо шукати пояснення означеної вище дифузії саме в цій системі координат.

У чому монорецензії О. Вергеліса перейшли межу художньо-публіцистичного методу, обговорено раніше. Тепер розглянемо публіцистику

як вид літературної творчості, що передбачає актуалізацію, формування громадської думки (за В. Здоровего) та критику. Якщо критик є фахівцем у певній галузі, то публіцист, крім фаховості, вміє цілісно бачити явища, зв'язки між ними. Так узагальнює думки В. Здоровеги Н. Желіховська. Вона додає, що публіциста цікавить суспільна значущість об'єкта, соціальний, філософський, людинознавчий аспект явища [24]. Публіцисти своїми текстами намагаються запросити аудиторію до роздумів, сформувати в них певну позицію. Підкреслимо, що журналістським текстам аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів також може бути притаманна публіцистичність.

Тож, серед ознак великих монорецензій О. Вергеліса також є публіцистичність, що найяскравіше проявляється в актуалізації предмета рецензування, проведенні паралелей із сучасними значущими проблемами, розгляді філософського, людинознавчого аспекту аналізованого ним явища. Наприклад, він відкриває для глядача явні та приховані ознаки Чацького (з постановки «Горе з розуму» Київського Молодого театру) і проводить паралелі з бійцями АТО: «Цей Чацький – людина з таємничим досвідом трирічних випробувань. Герой зі змученою душею. І, повернувшись у свій колишній “світ”, він відчув не те щоб свою особисту непотрібність там. Це, швидше, його статус “зайвої людини”, котра явилася із загадкового поля бою в підозріло мирне життя» [14]. Іншим показовим прикладом такої актуалізації є поєднання образу Річарда III (однойменна вистава Національного театру ім. І. Франка) із сучасними управителями, політиками. «Мовляв, той, хто найбільше говорить про мир, – насправді й несе війну» [15], – чує з вуст Річарда глядач, а у театрального критика це викликає відповідні асоціації і нашттовує на публіцистичний виступ у межах рецензії: «І коли Річард-Бенюк, тонучи в промені світла, виходить на авансцену, ближче до глядача, не випадкове враження: король-блязень виступає у відомому парламенті; критикує (відштовхнувшись від Барда і себе) тих, хто там засідає. Він карбує слово – про державні зради. Натякає: і ці – наші теперішні, всенародно обрані “королі”, насправді – неповноцінні й підлі блязні, не менш небезпечні, ніж шекспірівський» [15]. Подібні паралелі більшою чи меншою мірою наявні в усіх аналізованих текстах О. Вергеліса. Вони розкривають сучасну проблему через театральну постановку, долучають читача до п'єси, дають поштовх до роздумів і одночасно підводять до думки автора.

Стилю О. Вергеліса притаманні риторичні запитання, яких, до прикладу, в матеріалі

«Помста блязня» [15] (13,5 тис. знаків) аж 7. Ще однією цікавою особливістю текстів критика є часте використання лапок для виділення слів у переносному значенні, іронізація чи цитування специфічних слів. У найбільшому з матеріалів цієї категорії – «Підвішені люди» [26] (14 тис. знаків) слова в лапках (не цитування!) трапляються 21 раз. А у найменшому – «Буденне зло» (8 тис. знаків) [25] – 15 разів.

Театральні рецензії О. Вергеліса виділяються також і тим, що після прочитання не зрозуміло, позитивно чи негативно критик загалом оцінює виставу. Його роздуми й аргументи ніби підводять читача до власних думок та власної оцінки. В. Здоровега якраз і говорить про таку особливість публіцистичного методу: автор не нав'язує власну думку, а підводить до неї і дає читачеві ґрунт для власних роздумів [12, с. 57, с. 223].

Подібні тенденції описала О. Голік у своєму науковому дослідженні. Вона стверджує, що взаємоперехід художньо-публіцистичних жанрів з аналітичними надає останнім особливої невимуженості, експресивності та жвавості, що ми й побачили в аналізованих рецензіях О. Вергеліса. Утворений внаслідок такої дифузії жанр вона називає публіцистичними нотатками чи публіцистичним роздумом і пояснює: «Роздум забезпечує наявність фактів, певну їх логіку, а публіцистичність “виправдовує” інколи не характерну для статті структуру та черговість викладу» [1, 45]. Така формула жанру нам не зовсім підходить, адже рецензія, крім усього, має ще й особливий вторинний предмет і своєрідні особливості оцінки цього предмета. До того ж, нотатки передбачають певну фрагментарність, а роздум, на нашу думку, більш наближений до есеїзму, ніж до аналітики. Однак приклад публіцистичного роздуму показує структуру дифузійного жанру.

Нагадаємо, що в аналізованих текстах відбувається взаємокореляція рецензії та художньо-публіцистичних ознак і активно проявляється публіцистичність. Отже, за аналогією з публіцистичним роздумом, пропонуємо розглядати рецензію з публіцистичними ознаками, що може стати теоретичним визначенням великих театральних рецензій О. Вергеліса. Вторинний предмет, особливості його оцінки (аналітика) та обов'язкові складники тексту (назвати предмет аналізу, описати його, подати позитивні й негативні сторони тощо) у цього жанру від рецензії. Художньо-публіцистичні ознаки (зокрема й есеїстичні) надають такій рецензії певної свободи викладу, професійного суб'єктивізму, художньої образності, асоціативності та емоційності. І насамкінець, публіцистичність вимагає актуалізувати предмет, зробити текст злободен-

ним не тільки тому, що відбулася, припустимо, прем'єра спектаклю, а й тому, що є незаперечні причини появи його саме сьогодні; вона є поштовхом до діалогізму в тексті й формування у читача власної думки щодо предмета і висвітленої у зв'язку з ним актуальної проблеми. Тобто автор публіцистичної рецензії впливає на громадську думку. Отже, публіцистичність рецензії – це дифузійне явище, що наближає рецензію до публіцистичного виду творчості та стоїть на межі аналітичного і художньо-публіцистичного родів журналістики.

Зважаючи на сучасні тенденції до індивідуалізації, есеїзації та діалогічності, вважаємо функціонування явища взаємодії рецензії та художньої публіцистики в українському інформаційно-комунікаційному просторі відповідним до сучасних трансформаційних тенденцій.

Висновки. Грунтуючись на аналізі досліджень з жанрології та трансформації жанрів, визначено публіцистичні елементи великих монорецензій театрального критика О. Вергеліса. Результати аналізу його критичних текстів показують, що за об'єктом відображення та іншими характерними ознаками це – рецензії. Названі О. Голік та С. Шебеліст сучасні тенденції до есеїзації та індивідуалізації проявляються в матеріалах художньо-публіцистичними ознаками (суб'єктивні аргументовані оцінки, образи, художність, метафоричність тексту тощо). Також автор робить свій текст і предмет аналізу актуальним, подає текст в діалогічній манері. Відкинувши версію про те, що роботи О. Вергеліса є есе-рецензіями («думками зацікавленого читача/глядача»), та провівши аналогію із запропонованим О. Голік жанром публіцистичного роздуму, запропоновано пояснювати таку трансформацію явищем публіцистичності рецензії. Така рецензія наближається до публіцистичного виду творчості та стоїть на межі аналітичного і художньо-публіцистичного родів журналістики. Для неї характерним є вторинний предмет відображення – літературний, мистецький, науковий твір, глибокий професійний аналіз, і водночас суб'єктивізм, емоційний стиль викладу, художність та актуалізація теми. Рецензія зі значними проявами публіцистичності, представниками якої в практичній журналістиці є великі монорецензії О. Вергеліса в газеті «Дзеркало тижня», є актуальним прикладом трансформації системи журналістських жанрів і міжжанрової взаємодії.

Список літератури

1. Голік О. Взаємодія та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції розвитку журналістської творчості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : [спец.] 27.00.04

«Теорія та історія журналістики» / Київ. нац. ун-тет імені Тараса Шевченка. Київ, 2009. 20 с.

2. Голік О. Особливості художньо-публіцистичних жанрів у сучасних друкованих ЗМІ // Наукові записки Інституту журналістики. 2012. Т. 48. С. 44–49.

3. Шебеліст С. Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів // Вісник Львівського університету. Серія : Теле- та радіожурналістика. 2010. Вип. 9. С. 274–280.

4. Лазутіна Г. В. Распопова С. С. Жанры журналистского творчества: учеб. пособ. для студ. вузов. Москва : Аспект Пресс, 2011. 320 с.

5. Мониш Л. Рецензія як специфічний жанр на сторінках літературно-художніх журналів // Наукові записки Інституту журналістики. 2013. Т. 53. С. 87–90.

6. Михайлин І. Основи журналістики : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.

7. Харитоненко О. Сучасні трансформації жанру літературної рецензії в масмедійному просторі України // Журналістика, філологія та медіаосвіта. Полтава : Освіта, 2009. 436 с.

8. Набиева Е. Оценочность в жанре рецензии: лингвистический и прагматический аспекты (на материале «Литературной газеты» и региональной парламентской газеты «Тюменские известия» постсоветского периода 1993-1995 и 2003-2005 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. : [спец.] 10.02.01 «Журналистика» / ГОУ ВПО «Тюменский государственный университет». Тюмень, 2010. 30 с.

9. Тертычный А. Жанры периодической печати: учеб. пособ. Москва : Аспект Пресс, 2000. 310 с.

10. Тертычный А. А. Аналитическая журналистика : учеб. пособ. для студ. вузов. Москва : Аспект Пресс, 2010. 352 с.

11. Лаврик О. Основи журналістики: навч.-метод посіб. для студ. зі спец. «журналістика». Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010 73 с.

12. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підруч. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.

13. Вергеліс О. Сад-виноград // ZN.UA URL : http://dt.ua/CULTURE/sad-vinograd_.html (дата звернення 10.11.2017).

14. Вергеліс О. Мільйон терзань // ZN.UA. URL : http://dt.ua/CULTURE/milyon-terzan_.html (дата звернення 10.11.2017).

15. Вергеліс О. Помста блазня // ZN.UA URL : http://dt.ua/CULTURE/pomsta-blaznya_.html (дата звернення 10.11.2017).

16. Вергеліс О. Підвішені люди // ZN.UA. URL : http://gazeta.dt.ua/CULTURE/pidvisheni-lyudi_.html (дата звернення 10.11.2017).

17. Вергеліс О. Слова МакДонаха, Музика Ніколаєва // ZN.UA [сайт] URL : http://dt.ua/CULTURE/slova-makdonaha-muzika-nikolayeva_.html (дата звернення 10.11.2017).

18. Мальчевская Е. Трансформация жанра рецензии // Веснік БДУ (Сер. 4). 2011. № 1. С. 74–77.

19. Публіцистичний // Академічний тлумачний словник. Словник української мови: в 11-ти т. URL : <http://sum.in.ua/s/publicystychnyj> (дата звернення 10.11.2017).

20. Шебеліст С. Трансформаційні процеси в

системі журналістських жанрів // Вісник Львівського університету. Серія : Теле- та радіожурналістика. 2010. Вип. 9. С. 274–280.

21. Балаклицький М. Есе як художньо-публіцистичний жанр : навч.-метод. посіб. для студ. зі спец. «журналістика». Харків: ХКН ім. В. Н. Каразіна, 2007. 74 с.

22. Вергеліс О. Західний Гамлет: перший пішов // ZN.UA URL : <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/za-hidniy-gamlet-pershiy-pishov-.html> (дата звернення 10.11.2017).

23. Вергеліс О. Наталія Сумська. Те, що на серці // ZN.UA URL : <http://dt.ua/CULTURE/nataliya-sumska-te-scho-na-serci-.html> (дата звернення 10.11.2017).

24. Желіховська Н. Теоретичне обґрунтування публіцистики як виду літературної діяльності у працях В. Здороге // Електронна бібліотека Інституту журналістики URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1677> (дата звернення 15.11.2017).

25. Вергеліс О. Буденне зло // ZN.UA URL : <https://dt.ua/CULTURE/budenne-zlo-.html> (дата звернення 15.11.2017).

Надійшла до редколегії 19.12.17.

References

1. Holik, O. (2009), Intercorrelation and Mutual Enrichment of Journalistic Genres: Modern Development Tendencies of Journalistic Creativity, Abstract of the PhD diss. (soc. com.), Institute of Journalism, National Taras Shevchenko University of Kyiv, 20 p.

2. Holik, O. (2012), "Features of artistic and journalistic genres in the modern print media", Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky [Scientific Notes of Institute of Journalism], vol. 48, pp. 44 – 49.

3. Shebelist, S. (2010), "Transformational processes in the system of journalistic genres", Visnyk Lvivskoho Universytetu [Lviv University Herald], no. 9, pp. 274–280.

4. Lazutina, G. V. & Raspopova, S. S. (2011), Genres of Journalistic Works: a Textbook, Aspekt Press, Moscow, 320 p.

5. Monych, L. (2013) "Review as a specific genre on the pages of literary journals", Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky [Scientific Notes of Institute of Journalism], vol. 53, pp. 87 – 90.

6. Mykhailyn, I. (2011), The Basics of Journalism: a Textbook, 5th ed., Tsentr Uchbovoi Literatury, Kyiv, 496 p.

7. Kharytonenko, O. (2009), "Contemporary transformations of the book review genre in mass media field of Ukraine", Zhurnalistyka, Filolohiia ta Media Osvita [Journalism, Philology and Media Education], Osvita, Poltava, vol.2, pp. 382 – 387.

8. Nabieva, E. (2010), Evaluativity in the Book Review Genre: Linguistic and Pragmatic Aspects (Based on the Materials of the Newspaper "Literaturnaya Gazeta" and Regional Parliament Newspaper "Tyumenskiye

Izvestiya" of the Post-Soviet Period of 1993-1995 and 2003-2005), Abstract of the PhD diss. (philol. sci.), Tyumen State University, 30 p.

9. Tertychnyi, A. (2000), Genres of Periodical Press: a Textbook, Aspekt Press, Moscow, 310 p.

10. Tertychnyi, A. (2010), Analytical Journalism: a Textbook, Aspekt Press, Moscow, 352 p.

11. Lavrik, O. (2010), The Basics of Journalism: a Study Guide, National V. N. Karazin University of Kharkiv, Kharkiv, 73 p.

12. Zdoroveha, V. (2004), Theory and Methodology of Journalism: a Textbook, 2nd ed, PAIS, Lviv, 268 p.

13. Verghelis, O. (2016), "Grape Garden", ZN.UA, available at: <https://dt.ua/CULTURE/sad-vinograd-.html> (accessed: 10 November 2017).

14. Verghelis, O. (2016), "A million torments", ZN.UA, available at: <http://dt.ua/CULTURE/milyon-terzan-.html> (accessed: 10 November 2017).

15. Verghelis, O. (2016), "Fool's revenge", ZN.UA, available at: <http://dt.ua/CULTURE/pomsta-blaznya-.html> (accessed: 10 November 2017).

16. Verghelis, O. (2016), "People up in the air", ZN.UA, available at: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/pidvisheni-lyudi-.html> (accessed: 10 November 2017).

17. Verghelis, O. (2016), "The text by McDonagh, the music by Nikolayev", ZN.UA, available at: <http://dt.ua/CULTURE/slova-makdonaha-muzika-nikolayeveva-.html> (accessed: 10 November 2017).

18. Malchevskaya, E. (2011), "Transformation of review genre", Vesnik BDU [Belarusian State University Herald], no 1, pp. 74-77.

19. Academic Explanatory Dictionary. Dictionary of the Ukrainian Language (2017), "Publicistic", available at: <http://sum.in.ua/s/publicystychnyj> (accessed: 10 November 2017).

20. Balakliyskyi, M. (2007), Essay as a Publicistic Genre: a Study Guide, National V. N. Karazin University of Kharkiv, Kharkiv, 74 p.

21. Verghelis, O. (2016), "Western Hamlet: the first off", ZN.UA, available at: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/zahidniy-gamlet-pershiy-pishov-.html> (accessed: 10 November 2017).

22. Verghelis, O. (2016), "Nataliia Sumska: in the heart", ZN.UA, available at: <http://dt.ua/CULTURE/nataliya-sumska-te-scho-na-serci-.html> (accessed: 10 November 2017).

23. Zhelikhovska, N. S. (2017), "Theoretical justification of publicistic writing as a type of literary activities in the works of V. Zdoroveha", Elektronna Biblioteka Instytutu Zhurnalistyky [Digital Library of Institute of Journalism], available at: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1677> (accessed: 15 November 2017).

24. Verghelis, O. (2016), "Ordinary evil", ZN.UA, available at: <https://dt.ua/CULTURE/budenne-zlo-.html> (accessed: 15 November 2017).

Submitted 19.12.17.

Романенко Е. В.

Публицистичность рецензии как результат взаимопроникновения аналитики и художественной публицистики (на примере театральных монорецензий О. Вергелиса в газете «Зеркало недели»)

В условиях постсоветской перестройки и влияния глобальных трансформационных процессов на украинскую медиасферу традиционная система журналистских жанров требует переосмысления. Распространяются тенденции к эссеизации и индивидуализации, между жанровыми формами происходит диффузия и меняются особенности их функционирования. Рецензия также претерпевает изменения. В статье мы рассматриваем основные характеристики классического её варианта, показываем трансформационные возможности этого жанра. Исследование больших театральных монорецензий О. Вергелиса в газете «Зеркало недели» показательно демонстрирует взаимопроникновение рецензии и художественной публицистики. На основе полученных результатов для теоретического определения выявленной трансформации предложено использовать термин «публицистичность рецензии». Это явление – практический пример влияния современных тенденций на традиционные жанры журналистики и требует дальнейшего изучения.

Ключевые слова: эссеизация; трансформация; диффузия; публицистичность рецензии; публицистика.

